

Ана Јовашевић
Београд

ОБЕЛЕЖЈА СПОЉНЕ КУЛТУРНЕ ПОЛИТИКЕ НЕМАЧКЕ

Сажетак

Предмет овог рада је представљање и анализа спољне културне политике СР Немачке на крају 20. века кроз анализу карактеристика њене културне политике према различитим државама, а посебно места, улоге и значаја које поједине институције, као главни посленици немачке културе, имају у остваривању циљева ове политике и изградњи, унапређењу и побољшању међусобних културних односа и сарадње других држава и Немачке. У овом раду биће говора о појму спољне културне политике и њеним општим одликама, спољној културној политици СР Немачке, историјату, главним карактеристикама и циљевима те политике. Анализирана је улога појединих носилаца немачке културе у иностранству, као посредничке институције Савезног министарства спољних послова Савезне Републике Немачке које је задужено за осмишљавање и спровођење спољне политике. Кроз опис и анализу активности ових организација добија се јаснија слика какву званичну државну спољну културну политику Немачка води према појединим државама и које су њене особености. Анализом немачке спољне културне политике и активности појединих институција као њеног посредника уочене су карактеристике и одлике спољне немачке културне политике уопште, као и опште смернице којим се та културна политика води. Размотрено је на који начин је отворен простор за активније деловање и искоришћавање постојећих потенцијала. Уједно, овај рад представља и основу за деловање културних радника и могућност за проши-

рење културне сарадње и размене између Немачке и других држава.

Кључне речи: спољна културна политика, културна дипломатија, међународни односи, међународна културна сарадња, интеркултурни дијалог.

ПОЈАМ И УЛОГА СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ

Спољна политика је дефинисана још шездесетих година прошлог века као „активност једне државе и њено деловање у односима са другим државама, у оквиру међународне заједнице и међународних односа, али мотивисано властитим интересима“⁽¹⁾. Ти односи су надгледани и контролисани са циљем да се повећа добит од билатералне и мултилатералне сарадње. Спољна политика је осмишљена да чува национални интерес и националну сигурност, као и идеолошке циљеве и економски просперитет, што се може постићи кроз мирнодопску сарадњу између народа или експлоатацију, какав је чест случај био у прошлости.

Она одређује како ће једна држава сарађивати са другим државама на економском, политичком, друштвеном и војном плану – и у мањем обиму, али данас све значајнијем, како ће се односити према недржавним актерима. Тако се може говорити о спољној политици у ужем смислу, као искључиво политичкој активности – нпр. дипломатији и војним односима и спољној политици у ширем смислу која обухвата целокупне односе једне државе са страним актерима – нпр. у економско-трговинским, културним, образовним и спортским односима.

Теоретичари спољне политике имају различита мишљења о носиоцима те политике и неки од њих „одређују државу као извориште спољне политике“⁽²⁾. Други сматрају да ту политику воде „и други субјекти међународних односа, ’изнад’ и ’испод’ нивоа државе, поједини политички покрети, међународне организације, регионалне интеграције (Европска унија), војни савези, цркве“⁽³⁾ и такав став је ближи савременој спољној политици, која се данас све чешће тумачи као уређење политичко-друштвених, економских и културно-образовних међународних односа. Оправданост таквог мишљења је у томе што осим уређења политичко-економ-

1) В. Гавранов, М. Стојковић, *Међународни односи и спољна политика Југославије*, Савремена администрација, Београд, 1972, стр. 14.

2) И. Висковић, *Спољна политика, Репетиторијум*, Београд, 2005, стр. 7.

3) И. Висковић, *Спољна политика*, ибид, стр. 7.

ских односа, култура и образовање имају све већи значај у изградњи и побољшању односа међу државама.

У савременој политичкој теорији користе се различити термини који означавају „међународне културне односе“, тако се овај појам често замењује појмовима „културна дипломатија“, „међународна културна сарадња“, „културна размена“ и „међународна културна политика“⁴⁾. Без обзира који се од ових израза употребљава, култура се сматра једном од три главне компоненте спољне политике државе, заједно са економијом и политиком.

СПОЉНА КУЛТУРНА ПОЛИТИКА КАО ДЕО СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ

Готово све државе су у прошлости водиле неке облике спољне политике према другим земљама. До прошлог века, та политика углавном није била дефинисана и често се мењала од друштвено-политичког контекста, а била је условљена и недефинисаношћу држава и њихових правних система, честим променама граница и ратовима. Ипак, постојала је размена како материјалних, тако и нематеријалних добара. Постојале су и дипломатске мисије које су водиле преговоре, потписивале споразуме, уговарале пактове, а можемо говорити о „дипломатији“ као појму који постоји колико и интеракција међу народима. Ако културну дипломатију дефинишемо као „размену идеја, информација, вредности, система, традиције, веровања, уметности као и других аспеката културе, у циљу подстицања и неговања међусобног разумевања“⁵⁾, онда можемо говорити да је и културна дипломатија, као инструмент спољне културне политике вековима била пракса. Истраживачи, путници, путописци, наставници, просветитељи, уметници, па чак и авантуристи могу се сматрати првим амбасадорима или неформалним културним дипломатама. Успостављање редовних трговачких путева омогућило је честе размене информација и културних добара између трговаца и представника власти. Сви ти облици културне размене се могу идентификовати као рани примери културне дипломатије, а свака интеракција са различитим културама у про-

4) М. Џ. Визомирски, С. П. Шнајдер, *Културна дипломатија*, Балканкулт, Београд, 2006, стр. 19.

5) М. С. Cummings Jr, *Cultural Diplomacy and the United States Government: a Survey*, Center for Arts and Culture, Washington, 2003, стр. 1. према М. Џ. Визомирски, С. П. Шнајдер, *Културна дипломатија*, Балканкулт, Београд, 2006, стр. 101.

шлости, као и данас, означава важан облик културне размене или културног дијалога.

Културна размена се може одвијати у различитим областима уметности, науке и привреде. Такве размене подразумевају комуникацију и поштовање између култура и културних актера који су укључени и која се одвија на основу разумевања одговарајућих вредности. Циљ што бољег разумевања јесте да се омогући боља интеракција и сарадња. Културна дипломатија је покретање или олакшавање такве размене са циљем дугорочне користи, било да промовише националне интересе, да изграђује односе или да унапређује друштвено-културно разумевање⁶⁾.

У спољној политици која одређује међународне односе могу се разликовати два приступа: „тврда моћ“ и „мека моћ“⁷⁾. „Мека моћ“ је описана као: „способност да се убеди кроз културу, вредности и идеје“, за разлику од „тврде моћи“, која „осваја или присиљава кроз војне моћи“. Слично томе, британски политички *think-tank Demos* дефинише „тврду моћ“, као „могућност да се присили“, а „меку моћ“ као „средство за привлачење и убеђивање“⁸⁾. Историјски посматрано приступ „тврде моћи“ у спровођењу спољне политике и грађењу међународних односа био је чешће примењиван. Ипак, у 20. веку, на светској сцени се све више јавља потреба за међусобном сарадњом на новим нивоима и унапређењем дипломатије - те се ту отвара простор за спољну културну политику какву данас познајемо. Тако да се може рећи да спољна културна политика представља саставни део политичких односа и политичких активности једне државе према другој.

Кроз историју се култура често користила као средство исказивања државне или владарске надмоћи и изградње дуготрајних односа између народа. Објективно гледано, у спољној културној политици улога културе и културне размене – односно спољне културне политике - била је пожељна, али не и обавезна пракса. Иако се кроз културну размену и сарадњу могу подстицати и јачати односи између држава, та пракса је подређена друштвено-правним односима, законима, конвенцијама, билатералним и мултилатералним уговорима, као и војним и економским односима тих држава.

6) www.culturaldiplomacy.org/index.php?en_culturaldiplomacy, приступљено 11.01.2010.

7) J. S. Nye Jr, „Soft power“, *Foreign policy*, 1990, стр. 164.

8) K. Bound, R. Briggs, J. Holden, S. Jones, *Cultural Diplomacy*, Demos, London, 2007, стр. 23.

То потврђује и раскорак између средстава која се посвећују културној дипломатији са иностранством и формалној дипломатији.

Актери спољне културне политике тврде да данас, више него икада пре, култура и културна размена и сарадња имају значајну улогу у међународним односима и оправдано траже да им се тај значај и призна, јер „културна размена нам пружа могућност да разумемо сличности и, тамо где постоје разлике, да разумемо мотивацију и људскост које се налазе у њима“⁹⁾. Ови атрибути одређују културу као критички форум за преговарање и медијум сарадње за изналагање заједничких решења, „форум за незваничну изградњу политичких односа, који отвара простор за преговарање са државама где политички односи нису погодни“¹⁰⁾.

Ти актери не траже да спољна културна политика буде једини инструмент јавне дипломатије и међународних односа, али наглашавају вредности културних активности које се заснивају на њиховој независности и слободи, кроз представљање и повезивање, на првом месту људи (група и појединаца), а не државних и политичких позиција. У прилог томе говори то да се „данас све више удаљавамо из света где ови појмови припадају свету елите, непроменљивих и традиционалних културних обележја која су била део амбасадорско-политичких уговора, у свет где је култура медијум између људи на масовном плану“¹¹⁾. Концепт културне размене *Many-to-many* се све више развија и оставља ефекте, тако да културна дипломатија сада директно утиче и може чак и да усмерава традиционалне форме јавне дипломатије. Њени актери желе да се значај међународне културне сарадње призна и наглашавају разноликост националних приступа у решавању овог питања, као и универзални изазов проналажења успешне везе између културе и политике.

Пре него што је спољна културна политика добила на државном, односном међународном значају који данас носи, културна дипломатија у прошлости је тумачена више као ентузијазам и авантуристички дух појединаца, који су у прошлости, у времену када још технологија није омогућила да покретљивост буде поједностављена као данас, путовали, ширили културни утицај народа из ког су долазили и преузимали утицаје народа које су сретали – и

9) K. Bound, R. Briggs, J. Holden, S. Jones, *Cultural Diplomacy*, ibid, стр. 12.

10) K. Bound, R. Briggs, J. Holden, S. Jones, *Cultural Diplomacy*, ibid, стр. 12.

11) K. Bound, R. Briggs, J. Holden, S. Jones, *Cultural Diplomacy*, ibid, стр. 16.

сматрана је више приватном иницијативом, а не државном сфером. Ипак, овако идеалистички постављено виђење међународних културних односа руше чињенице да су државе управо финансирале та путовања, попут путовања Колумба и Марка Пола или истраживача који су пратили Наполеона на његовим експедицијама у Египту¹²⁾.

Може се закључити да је међународна културна сарадња врло рано постала саставни део политичких односа и она се може испољавати на различите начине и имати различите нивое примене. На првом месту, схваћена као политичка активност, вођење спољне културне политика се јавља од стране јавног сектора – односно државне владе и других државних органа који међународне односе, односно културну сферу тих односа, користе за промоцију националних и регионалних интереса, пружање информација о земљи или региону порекла, стварање слике о тој земљи, посебно њеном народу и култури, побољшавање или промену имиџа и имају јасну намеру да промовишу своје вредности и културу.

Те активности често укључују и економску добит, унапређење билатералне и мултилатералне сарадње са међународним партнерима, промоцију политичких ставова, вредности и убеђења у иностранству. Могу пружати и алтернативу традиционалној дипломатији, када званично преговарање, на пример, из неког разлога није могуће. Док је у прошлости државно спонзорисање и подршка културној дипломатији била повезана са намером да се наметне одређени начин живота на другом простору, у новије време фокус се мења: од агресивног наметања до транспарентног и несебичног нуђења културе. Ипак, у примерима државног спонзорисања културне дипломатије и утицања на спољну културну политику постоји јасна намера: свака држава је заинтересована за пренос информација о сопственим вредностима и начину живота са циљем неговања симпатија или прихватања истих. Резултат су боље економске и политичке везе са другим земљама. Национална култура се на тај начин користи да промовише нацију и побољша њено место на међународној сцени.

Као други актер спољне културне политике једне земље јавља се цивилни сектор – цивилно друштво. Невладине организације и институције кроз међународне културне односе, делујући ван јавног сектора или у сарадњи са њим, подржавају интерес свог ре-

12) A. Haigh, *Cultural diplomacy in Europe*, Council of Europe, Strasbourg, 1974, стр. 27.

гиона или земље, подижу свест о одређеном културном питању и мотивисане су могућностима да развију и подстакну културну платформу за међусобну размену. У основи би требало да су вођени филантропским разлозима да подрже и ојачају међукултурне односе, а њихове активности могу попримити облик сарадње кроз размену корисних стручних информација, база знања, асоцијације или умрежавање.

Праксе независне или полунезависне спољне културне политике, односно посредничких институција, као што је Гете институт, нуде примере модерне информативно-културне размене засноване на националним културним стратегијама спољне културне политике. Овакав начин размене је у знатно већем обиму него појединачни програми размене и олакшава мобилност појединаца из обе културне и академске сцене. Добри примери су, такође, *Erasmus* програм или билатерални програми за размену уметника. Мотивација индивидуалних уметника, академика и стручњака, који су ангажовани на директним разменама културе, огледа се у томе да добију прилику да покажу свој рад и способности, али и да науче о другима и од других. Она је најчешће лична и не мора имати политичку или економску димензију.

Међународна културна размена која је започета у сфери приватног сектора и приватних иницијатива, одвија се и данас. Приватне компаније и други заинтересовани актери из лукративног сектора често учествују у међународној културној сарадњи са циљем подизања свести о својим активностима на међународном плану, чиме би себи омогућиле најоптималније радне услове; оне се укључују на пољу коорпоративне друштвене одговорности¹³⁾ и тако обезбеђују успех у инвестирању и раду на новом међународном тржишту. Та глобална предузећа нису само важан пут преко ког се неформална културна размена одвија, већ су заинтересована за интеркултуралну комуникацију и интеркултурно учење, као средство за побољшање своје ефикасности и праксе.

13) Corporate Social Responsibility (CSR) је појам за који још не постоји тачно утврђен и општеприхваћен критеријум шта све обухвата. Имајући у виду да је примарна улога бизниса стварање радних места и подизање материјалног благостања у друштву, CSR се генерално схвата као начин на који компаније остварују равнотежу између економских, еколошких и друштвених императива, истовремено испуњавајући своје пословне циљеве и очекивања својих власника/акционара. Применом CSR се очекује не само испуњавање законских обавеза предузећа, већ и да се оде корак даље и инвестира у друштвени развој и очување животне средине – www.smartkolektiv.org/cms/item/csr/sr/O+CSR-u.html, приступљено 14.03.2010.

У корпорацијама и предузећима, кроз константно развијање области корпоративне друштвене одговорности и друштвено одговорних улагања, развијају се многе иницијативе да се помогне у јачању дијалога, разумевања и поверења између народа и култура. У свакој прилици кад је појединац у иностранству или кад ради у иностраној канцеларији, јавља се могућност да делује као незванични културни дипломата. Фондације приватног сектора послују у све већем броју земаља и региона широм света. У многим случајевима њих финансирају власници фирми приватног сектора, али, бар званично, раде независно од њих у некомерцијалне сврхе. Подржавајући пројекте и манифестације у локалним заједницама у домаћем и међународном контексту, они нуде другачији начин контакта између различитих култура и зато су важни актери културне размене и међународног дијалога.

СПОЉНА КУЛТУРНА ПОЛИТИКА НЕМАЧКЕ

Појам немачке спољне културне политике почео је да се користи почетком 20. века и био је повезан са порастом броја немачког становништва које је живело у иностранству, што је, пак, било условљено економским факторима: порастом немачке индустрије и трговине. После „Версајског мировног уговора“ који је закључен 1919. године број Немаца или особа немачког порекла, који су живели у иностранству је порастао. Као циљ ове политике прихваћена је брига о идеји германизма међу тим становништвом. У овом периоду су се циљеви спољне културне политике односили само на немачко становништво у иностранству, одржавање језичке и културне заједнице између народа у земљи и у иностранству, а није било речи о тумачењу спољне културне политике у данашњем смислу, које подразумева подизање свести међу народима, разумевање, изградњу односа и сарадњу.

Тек је у Вајмарској Републици у оквиру Министарства спољних послова, 1920. године отворена Дирекција за германизам у иностранству и културне односе. Године 1925. отворен је Сервис за немачку академску размену (DAAD) са мисијом да организује размену студената и предавача са иностранством – са правим задатком међународне културне размене, за разлику од бриге о германизму у иностранству. Нешто касније су у оквиру Немачке академије (DA) постављени оквири и за Гете институт са циљем

промовисања наставе немачког језика у иностранству¹⁴⁾. Данас је за спољну културну политику Савезне Републике Немачке задуже-но Министарство спољних послова Савезне Републике Немачке.

1. Историјат спољне културне политике Немачке

Спољну културну политику Савезне Републике Немачке у савременом смислу и њен историјат можемо посматрати у периоду после завршетка Другог светског рата, у мају 1945. године. Када се немачки *Reich* распао, управљање државном влашћу су преузеле четири државе: Сједињене Америчке Државе, Француска, Велика Британија – које су, нешто касније, биле обележене као „западни блок“ и „гвозденом завесом“ одвојена ССС Русија – која је представљала „источни блок“. Када је реч о спољној културној политици Немачке и њеном спровођењу, подразумевамо њено деловање само под управом „западног блока“.

Прекинути дипломатски односи у периоду рата и нешто пре њега, услед национал-социјалистичког режима, утицали су и на прекид у културној дипломатији. Обнова међународних културних односа Савезне Републике Немачке после Другог светског рата отпочела је тек 1950. године када се успоставила Заједничка канцеларија између Савезне канцеларије и Високог савезног комитета¹⁵⁾. Иако без званичне сарадње, у овом периоду је постојала незванична „међународна културна сарадња“ Немаца у „западном блоку“ и три државе које су управљале тим блоком. У првим годинама, чак се може говорити и о првим деценијама после рата, наследство претходног режима играло је значајну улогу, у негативном контексту.

Актери немачке културне дипломатије су увек морали да узимају у обзир могућност да одређене активности, које би се сматрале потпуно нормалним од стране њихових некадашњих противника, могу подстаћи сећања или предрасуде на штету слике о Немачкој коју су они желели да представе. Други значајан проблем немачке културне дипломатије био је у чињеници да је некадашњи главни град – Берлин, који је поред друштвено-политичког центра, представљао и културну престоницу, сада био подељен и окружен

14) A. Haigh, *Cultural diplomacy in Europe*, op. cit. стр. 33.

15) A. Haigh, *Cultural diplomacy in Europe*, ibid, стр. 101.

совјетском влашћу. Нова престоница Бон није давао знаке да може постићи културни значај¹⁶⁾.

Следећу „препреку“ у културној обнови нове државе представљало је и то да су само три петине немачких универзитета били у „западном блоку“, док су и многи центри културе (попут Вајмара) остали у Источној Немачкој. Тешка културна позиција Немачке, у послератном периоду, односила се и на значај немачког језика у Европи. Енглески и француски језик убедљиво односе победу, али се, ипак, не може занемарити чињеница да се 90 милиона становника у Немачкој, Аустрији, у делу Швајцарске и међу другим мањинама и даље служе немачким језиком. Такође, велики број имиграната, који су после Првог и Другог светског рата отишли у Северну и Јужну Америку шире свој језик, али и културу ван граница аутентично немачког говорног подручја.

У периоду државне, а тиме и културне обнове, што даље условљава и обнову културне дипломатије немачке државе, важну улогу преузимају Савезно министарство спољних послова и Министарство образовања. Правна питања су остављена свакој покрајини¹⁷⁾ државе појединачно, што усложњава међународне културне конвенције. Савезна држава мора сачекати потврду свих савезних покрајина пре него што Савезна Република Немачка може да потпише споразум¹⁸⁾.

У јуну 1950. године Канцеларија је преуређена у Одељене спољних послова, да би 1951. било створено Савезно министарство спољних послова, на чијем челу је био Конрад Аденауер. Године 1950. Савезна Република постала је придружени члан Савета Европе, а следеће године пуноправни члан. Исте године је постала и чланица Unescoа и ове новине су значиле прекретницу у спољној политици Немачке која се окреће развоју културне дипломатије/ спољне културне политике. Успостављани су „културни уговори“ са иностранством, првенствено на пољу науке, студентске размене и уметничке сарадње.

16) А. Haigh, *Cultural diplomacy in Europe*, ibid, стр. 102.

17) Према Основном закону (Уставу) СР Немачке од 23.05.1949. године са изменама од 8.10.2008. године одређено је: у члану 73. да Савезна држава има искључиво законодавну надлежност, између осталог, у заштити немачког културног добра против изношења у иностранство (тачка 5.а) и у правној заштити индустријске својине, ауторских и издавачких права (тачка 9), док је у члану 74. одређена конкурентна надлежност Савезне државе и земаља: регулисање помоћи у образовању и унапређењу научног рада (тачка 13).

18) А. Haigh, *Cultural diplomacy in Europe*, op.cit. стр. 103.

Билатерални уговори су се у првој линији успостављали између „западног блока“ којим су, подељено, управљале Британија, Француска и Сједињене Америчке Државе и тих држава. Први је потписан 1953. године, а остали билатерални споразуми су следили у наредним годинама. Немачко-инострани друштва су се формирала. *Deutsches Auslands-Institut* који је основан још 1917. године, 1951. године обновио је своју делатност као Институт за међународне односе у Штутгарту. Гете институт у Минхену је такође поновно успоставио своју активност, прекинуту због Другог светског рата тражећи финансијску помоћ од државе.

Поред успостављања дипломатских мисија у иностранству, поново су отворане немачке школе и радило се на успостављању наставе немачког језика. У томе је најзначајнију улогу, као и данас, имао Гете институт. Истовремено и друге раније основане институције студентске размене, као што су DAAD (Немачка служба за академску размену) и фондација Александра Хумболта, обновили су своју делатност. Ови актери и данас имају централну улогу у спољној културној политици Немачке. Такође су основани *Carl Duisberg Society* (1949), *Inter Nationes* (1952), *Deutscher Kunstrat* (Немачки уметнички савет, 1954), *Deutscher Musikrat* (Немачки музички савет, 1955) који су подстицали међународне културне односе, размену између Немачке и иностранства и пружали подршку сарадњи у различитим областима културног и уметничког живота.

У овом периоду осим успостављања веза са иностранством, радило се и на изградњи унутрашње инфраструктуре, између Министарства и других министарстава у држави, са другим партнерима земаља Немачке, али и приватним сектором. Спољна културна политика Немачке била је децентрализовано заснована и њом је управљало Министарство спољних послова и његова тела на различитим нивоима, али и неке недржавне институције. Чињеница да административни центар није уједно био и културни центар, као и то да није постојао само један културни центар, већ више њих, као и децентрализована државна управа подељена на савезне покрајине, довела је до тога да су модели Француске, Велике Британије и Сједињених Америчких Држава у области спољне културне политике одбијени – и поред тежње ових држава да контролишу и овај сегмент нове немачке државе. Дитер Затлер који је тада управљао културним сектором Министарства спољних послова преу-

зео је задатак стварања немачког система културне дипломатије и постизање његове успешности¹⁹⁾.

У овом периоду, кроз културне преговоре, билатералне и мултилатералне природе, свест о Немачкој у иностранству се мењала. Подизање свести о Немачкој и унапређење имиџа државе и данас је један од главних циљева спољне културне политике Немачке. Осим успостављања културне дипломатије између Немачке и иностранства, Затлер је успостављао и јачао односе између различитих нивоа децентрализоване државне управе, али и приватног сектора. Кулминација ових активности потврдила се 1960. године када је управљање над немачким културним институцијама у иностранству преузела приватна институција Гете институт.

Културна дипломатија се, као инструмент спољне културне политике, вредновала као сегмент традиционалне јавне дипломатије, а не као општа идеја културне размене и сарадње између народа – „мека сила“ разумевања и заједничког живота, како се културна дипломатија у савременом смислу тумачи. Савет за културну политику је основан 1960. године као саветодавно тело састављено од чланова који не долазе из политичког већ из културног живота Немачке. Они су се састајали неколико пута годишње и по њиховим смерницама Дирекција за културне односе морала се управљати. Та дирекција је сарађивала са многим органима ван Министарства спољних послова, као што су Министарство унутрашњих послова, Министарство за научно истраживање и Министарство за породицу и омладину.

Одговорности за спољну културну политику сноси савезна држава Немачка и ту политику спроводи првенствено Савезно министарство спољних послова – односно Дирекција за културне односе. Ова Дирекција сноси одговорност за спољну културну политику и финансијску политику, даје смернице, алоцира средства и учествује у неколико *decision-making* тела, заједно са другим представницима Савезне државе и министара образовања покрајина Немачке²⁰⁾. Удео Дирекције је донекле ограничен и делегиран, те Савезно министарство спољних послова и Дирекција за културне односе подржавају неколико институција и организација у њиховој делатности у иностранству.

19) A. Haigh, *Cultural diplomacy in Europe*, ibid, стр. 108.

20) A. Haigh, *Cultural diplomacy in Europe*, ibid, стр. 112.

2. Одлике савремене спољне културне политике Немачке

Немачки приступ спољној културној политици представљен је кроз позитиван став према сарадњи са другим европским државама, као и остатком света. Мисија, интерни документи и практичне активности званичних немачких актера у иностранству у културној и образовној области показују да је Немачка представник идеје о што повезанијој спољној културној политици Европске уније.

Неке историјске чињенице и даље обележавају немачку спољну политику данас. Најпре, савремени културни и образовни односи са остатком света (који су саставни део спољне политике) морају бити сагледани у светлу Хитлерове фашистичке диктатуре од 1933. до 1945. године са свим својим последицама на европски и светски поредак. Такође, значај за спољну политику Немачке има и то што данас постоји 16 независних савезних покрајина које утичу у одређеној мери на спољну културну политику Савезне владе. И трећи фактор је то што Немачка, за разлику од неких других лидера Европске уније, никада није имала битну улогу као колонијална сила, што је оставило трага на данашњу спољну политику, као и унутрашње културне односе²¹⁾.

Савезно министарство спољних послова²²⁾ је главни стратешки актер, који учествује у планирању, спровођењу, управљању и контролисању немачке спољне културне политике. Званични циљеви спољне културне и образовне политике су²³⁾: 1) да се промовише немачка културна и образовна сфера; 2) да се ослика свакодневни живот у савременој Немачкој; 3) да се развије дијалог о вредностима и спречава конфликт и 4) да се промовишу европске интеграције.

Савезна канцеларија спољних послова донела је и низ приоритета ради постизања ових циљева : 1) од 2002. је покренут специјалан програм под називом *European-Islamic Intercultural Dialogue*, који је осмишљен да промовише сусрет и сарадњу запада и исламског света; 2) потрошња великог дела буџета за немачке културне односе и образовање на активности у 25 држава Европске уније, са циљем промовисања „шире и дубље“ Уније; 3) унапређење не-

21) www.culturalpolicies.net/web/germany.php?aid=241, приступљено 13.01.2010.

22) www.auswaertiges-ant.de, приступљено 10.02.2010.

23) У литератури и годишњим извештајима Савезног министарства спољних послова СР Немачке се појам спољне културне и образовне политика изједначава са појмом спољне културне политике.

мачког профила у високом образовању кроз промовисање размене и међународне сарадње на академском нивоу; 4) помоћ немачким школама у иностранству и 5) непрекидни напори да се стимулише интересовање за немачки језик у иностранству, као главна компонента културних односа и образовне политике.

Имплементацију ових политика Савезно министарство спољних послова у одређеној мери препушта посредничким институцијама и организацијама, под геслом: „што мање мешања државе, то боље“ и „културни односи и образовна политика нису само питање „доброг, лепог и истинитог“, већ саставни део немачке спољне политике у циљу спречавања конфликта и одржавању мира“²⁴⁾.

Министарство има проактиван став према европском заједништву да „културни идентитет јесте и биће одређен кроз регионе и народе“, а залаже се да „транснационални утицај добије на значају. Често подељивачка улога културе мора се заменити интегративном улогом“²⁵⁾. Због тога, најзначајнија од тих посредничких организација – Гете институт, не само да подржава „европски садржај“, већ и охрабрује сарадњу страних културних институција, амбасада, као и сарадњу са цивилним сектором унутар Европске уније и шире. Није зачуђујуће што Гете институт има потписане уговоре са Британским саветом и Шпанским институтом Сервантес, као и то да је члан EUNIC²⁶⁾.

Наклоност ка европском региону је не само из природне географске повезаности и гео-политичких приоритета, већ и у покушају да „излечи“ ране из Другог светског рата, да регенерише поверење међународне заједнице, да заступа безбеднији светски поредак и зато се спољна политика СР Немачке фокусира, од самог почетка, на процесе европске интеграције у прилог трансатланској оси. У додатак томе, Министарство је истицало чињеницу да је велики број нових читаоница Гете института основан у европским земљама у последњих петнаест година, чему сведочи и чињеница да је две трећине Гете института данас смештено у државе Европске уније и у државе бившег Совјетског Савеза.

Уз политичке и економске програме и активности културни односи засновани на заједништву представљали су такозвани трећи

24) www.culturalpolicies.net/web/germany.php?aid=241, приступљено 13.01.2010.

25) <http://www.culturalpolicies.net/web/germany.php?aid=241>, приступљено 13.01.2010.

26) European Union National Institutes for Culture – www.eunic-brussels.eu, приступљено 20.01.2010.

стуб спољне политике Немачке. У послератним годинама, друге европске државе су биле позване и чак финансијски стимулисане да успоставе културне односе са Немачком. Немачки стратешки *decision-makers* били су свесни да би требало да се од представљања „реедуковане, опране од кривице и лепе Немачке“ окрену „извозу“ немачког језика и културе у иностранство. Тиме је отворен критички дијалог и успостављена интеркултурна двосмерност.

3. Интеркултурни дијалог

Интеркултурни дијалог представља „процес отворене и достојанствене размене или интеракције међу појединцима, групама или организацијама са различитим културним наслеђем и погледом на свет. Циљеви су, између осталог, да се развија боље разумевање различитих ставова и пракси, да се повећа учешће, слобода и могућност избора, да се подстиче равноправност и да се побољшају креативни процеси.“²⁷⁾

Савезна Република Немачка за циљ интеркултурног дијалога има јачање међусобног разумевања, толеранције и поштовања, пре свега, кроз дијалог са исламским светом и трансатланске међудруштвене односе. Културна размена гради ширу основу за поверење, а тиме се проширује немачка политичка и привредна партнерства и сарадња. Све то утиче на опште односе тих држава. Класична културна размена у областима филма, музике, плеса и позоришта развија се, такође, без државне интервенције; академска и научна размена – остварена кроз DAAD, Фулбрајтову комисију, DFG и AvH су већ деценијама не само основа високошколске и научне сарадње, већ стварају поред културних и политичко-економске везе. За успостављање и побољшање интеркултурног дијалога и културне размене, Немачка са многим државама и регионима гради партнерске односе, како у политичко-економској сфери, тако и у области културе, зависно од историјских фактора али и савремених тенденција.

Интеркултурни дијалог, разумевање и сарадња су на првом месту са старим партнерима, са којима Немачка већ деценијама, па и вековима гради односе. Ту су државе западне Европе (нпр. Француска је традиционално важан партнер у сарадњи и већ деценијама је развијен немачко-француски дијалог међу културним посредни-

27) <http://www.interculturaldialogue.eu/web/intercultural-dialogue.php>, приступљено 28. 05. 2010

цима), али и средње, источне и југоисточне Европе (што се односи на првом месту на сарадњу са Пољском). Интеркултурни дијалог одвија се и са Северном Америком. Јужна Америка је, такође, већ традиционално фокус немачке спољне културне и образовне политике, јер је, средином двадесетог века, велики број немачког становништва емигрирао на тај континент. Немачке школе затим културне институције и универзитетска сарадња имају дугу историју у Бразилу, Аргентини и Чилеу.

Последњих година знатна пажња посвећена је сарадњи са Кином, где је у току реализација пројекта којим се представља Немачка и који је уједно и највећа презентација Немачке у иностранству до сада. Тежишта сарадње су усмерена и на афрички континент у коме се спроводи *Aktion Afrika* и партнерства подстакнута у државама бившег СССР, Блиског и Средњег истока, у којима су различити степени транзиције и изградња цивилног друштва. Веома важна тачка интеркултурне сарадње и фокус спољне културне и образовне политике је однос Немачке и Турске, са којом постоје уске и вишеструке везе, услед чињенице да се велики број особа у обе ове државе осећају као „код куће“. Немачка и Турска су већ историјски дуго повезане и међусобно културно присутне. Због тога се реализују интензивни програми размене. Најзначајније су активности *Ernst-Reuter-Initiative* који подржава пројекте немачко-турског културног дијалога у областима уметности, културе, медија, науке, омладине и интеграције. Значајно је и оснивање немачко-турског универзитета у Истанбулу.

ЗАКЉУЧАК

Спољна културна политика се на првом месту залаже за „представљање Немачке као државе са живом, разноврсном и међународно признатом културном сценом“²⁸⁾, тако да можемо рећи да културни програм представља основу деловања спољне културне политике Савезне Републике Немачке. Задатак културног програма је да у иностранству прикаже слику висококвалитетног и разноврсног уметничког живота и достигнућа у Немачкој и представља Немачку као креативну, иновативну, модерну и културну државу Европе.

То се остварује кроз представљање немачке културе и уметности, поготово савременог стваралаштва, у иностранству. Ипак, то

28) <http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Aussenpolitik/KulturDialog/ZieleUndPartner/ZielePartner.html>

приказивање немачке уметности у областима литературе, филма, музике, представљачких и визуелних уметности у иностранству није једносмеран и статичан процес, већ даје значајан допринос интеркултурном дијалогу и разумевању²⁹⁾. Тај дијалог и сарадња нису само између посредника спољне културне политике Немачке (нпр. Гете института) и појединаца, организација и институција у иностранству, већ и између иностране културе и уметности са једне стране и Немачке са друге – чиме се ојачава сарадња Савезног министарства спољних послова и иностраних културних институција у Немачкој, а и подршка њиховим културним програмима и културним недељама.

Пружа се и могућност иностраним уметницима да се представе у Немачкој. Тиме Министарство подржава не само немачке пројекте или уметничка остварења и културне вредности Немачке у иностранству, већ у духу „културне двосмерности“ даје и финансијску подршку културним достигнућима других држава, посебно земљама у развоју, што се најчешће обавља преко Гете института, Института за иностране културне односе (Ifa) и сарадње са приватним иницијативама грађана. Дobar пример те двосмерности су активности у оквиру *Haus der Kulturen der Welt* у Берлину.

Највећи део делатности спољне културне политике Немачке представљају активности из области културе и уметности у иностранству. Најважнији инструменти ових активности су: 1) подршка литератури и књижевности – објављивање књига и културних часописа, брига о немачким библиотекама и читаоницама у иностранству, учествовање на сајмовима у иностранству, помоћ при превођењу, позиви иностраним издавачима и олакшице при добијању ауторских права, библиотекарски рад и сарадња, подстицање књижевних вечери и сусрета, као и учествовања аутора и издавача; 2) подршка филму – приказивање актуелних немачких филмова у иностранству (често у оквиру ЕУ филмских фестивала) и подршка немачком филму, учествовање немачких режисера на међународним филмским фестивалима, подршка копродукцији, као и подршка страним филмовима и редитељима при гостовању на немачким филмским фестивалима (нпр. на Међународном филмском фестивалу у Берлину); 3) подршка гостовањима – турнејама музичких оркестара, хорова ансамбала и група, плесних и позоришних трупа у иностранству; 4) подршка фестивалима, конгресима, семинарима; 5) подршка кроз саветовање тј. услуге *consulting*

29) Документ „Спољна културна политика - Концепт 2000“

и информисања (у земљама у развоју и транзиције); 6) подршка изложбама – представљању немачких уметника у иностранству и 7) уметничка размена.

Критеријуми за избор пројеката су уметнички квалитет. О том квалитету одлучују експерти из различитих области зависно од врсте програма, област примене у партнерској држави – релевантност и одрживост пројекта, које процењују Гете институт, радна група Министарства и инострани представници у месту у ком се пројекат реализује. Такође, значајна је подршка уметничким пројектима који нису претходно подржани од стране Европске уније, савезне државе, савезне покрајине или приватних спонзора.

Ana Jovasevic

CHARACTERISTICS OF FOREIGN CULTURAL POLITICS OF GERMANY

Summary

Theme of this paper is a presentation-analysis of foreign cultural politics of the Federal Republic of Germany at the end of the 20th century through the analysis of some characteristics of its cultural politics in regard to various states. Within the theme of the paper, in particular there are analyzed the place and the role and significance that certain institutions, being main factors in German culture, have had in achievement of the objectives of this politics, its establishment and improvement and development of the inter-cultural relations and cooperations between the other states and Germany. In this paper the word is also about the notion of foreign cultural politics of Federal Republic of Germany, its history and main characteristics and objectives. In the paper there is also analyzed a role of certain protagonists of German culture abroad as the mediating institution of the Ministry of Foreign Affairs of Federal Republic of Germany, which is responsible for the planning and implementation of foreign politics. Through the presentation and analysis of activities of these institutions it is possible to get a clear image and main characteristics of official state foreign politics that Germany has been presenting to certain other states. Through the analysis of the German foreign cultural politics and some of its mediating institutions' activities there are underlined general characteristics and particularities of German cultural politics, as well as its general guidelines. It is also analyzed in what way there could be provided more active performance and utilization of available resources and

potentials in this field. In addition to that, this paper represents a basis for future activities of cultural workers and at the same time it represents an opportunity for broadening of cultural cooperation between Germany and other states.

Key Words: foreign cultural politics, cultural diplomacy, international relations, international cultural cooperation, inter-cultural dialogue

ЛИТЕРАТУРА

- Bound, K., Briggs, R., Holden, J., Jones, S., *Cultural Diplomacy*, Demos, London, 2007.
- Cummings Jr, M.C., *Cultural Diplomacy and the United States Government: a Survey*, Center for Arts and Culture, Washington, 2003.
- *European Union National Institutes for Culture*, 2010.
- Гавранов, В., Стојковић, М., *Међународни односи и спољна политика Југославије*, Савремена администрација, Београд, 1972.
- Документ „Спољна културна политика - Концепт 2000“, 2000.
- Haigh, A., *Cultural diplomacy in Europe*, Council of Europe, Strasbourg, 1974.
- Nye Jr, J.S., „Soft power“, *Foreign policy*, 1990.
- Висковић, И., *Спољна политика, Репетиторијум*, Факултет политичких наука, Београд, 2005.
- Визомирски, М.Ц., Шнајдер, С.П., *Културна дипломатија*, Балканкулт, Београд, 2006.

Овај рад је примљен јуна 2010. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 12. августа 2010. године.

